

УДК 336.226.44:338

Чала О.А.

аспірант кафедри економічної теорії, національної
та прикладної економіки
Класичного приватного університету

ОЦІНЮВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ

Проведено оцінювання фіскального значення екологічного податку в Україні. Проаналізовано показники надходжень за складовими екологічного податку у частини їх зарахування за різними рівнями бюджету держави в контексті державних витрат на охорону навколишнього природного середовища. У межах питань екологізації національної економіки суть та потенціал екологічного податку пропонується не обмежувати параметрами податків та зборів, а розглядати його як фінансовий інструмент.

Ключові слова: екологічний податок, європейські країни, державний бюджет, місцевий бюджет, ВВП, податкові надходження, фіскальне значення.

Чала Е.А. ОЦЕНИВАНИЕ ФИСКАЛЬНОГО ЗНАЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО НАЛОГА В УКРАИНЕ

Проведена оценка фискального значения экологического налога в Украине. Проанализированы показатели поступления по составляющим экологического налога в части их зачисления по разным уровням бюджета государства в контексте государственных расходов на охрану окружающей среды. В пределах вопросов экологизации национальной экономики суть и потенциал экологического налога предлагается не ограничивать параметрами налогов и сборов, а рассматривать его как финансовый инструмент.

Ключевые слова: экологический налог, европейские страны, государственный бюджет, местный бюджет, ВВП, налоговые поступления, фискальное значение.

Chala E.A. EVALUATING FISCAL IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL TAXES IN UKRAINE

Estimation of the fiscal importance of environmental tax in Ukraine. Analysis of revenue performance by components of the environmental tax in their enrollment at different levels of the state budget in the context of public spending environment. Within greening of the national economy on the nature and potential of the proposed environmental tax does not limit the options of taxes, and treat it as a financial instrument.

Keywords: environmental tax, European countries, state budget, local budget, GDP, tax revenues, fiscal value.

Постановка проблеми. Питання фіскального значення нововведеного екологічного податку набуває особливої актуальності у контексті катастрофічної нестачі коштів на природоохоронну сферу в Україні та взагалі складною ситуацією із державним боргом. Проте, незважаючи на суспільно-політичну та соціально-економічну кризи, неможливо відволікатися від першочергового завдання будь-яких умов існування та розвитку – екологізації національної економіки. Незважаючи на складну, затяжну низку кризових явищ, доцільно скористатися етапом спаду для трансформації та перебудови принципів споживання та виробництва, що дасть можливість стимулювати відновлення розвитку економіки держави на принципово новому якісному рівні. Саме тому на механізм екологічного оподаткування покладають свої надії зарубіжні та вітчизняні фахівці й науковці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями становлення та розвитку екологічного оподаткування займалися такі вчені, як Б. Буркинський, О. Веклич, В. Вишневецький, Т. Галушкіна, Л. Грановська, В. Загорський, Л. Мельник, В. Опарін, О. Попова, В. Паламарчук, Д. Серебрянський, А. Соколовська, В. Степанова, А. Гусев, І. Майбуров. Проте питання фіскального значення екологічного податку залишається актуальним з погляду можливості повноцінного фінансового забезпечення процесів екологізації національної економіки.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в тому, щоб оцінити фіскальне значення вітчизняного екологічного податку в умовах сталості кризових явищ суспільно-економічного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенціал екологічного податку до розвитку та відновлення природоохоронної сфери на даному етапі його становлення в Україні формується крізь призму фінансового стимулювання процесів екологізації на-

ціональної економіки, оскільки саме ці чинники та особливості вітчизняного економічного простору системно дестабілізують екосистему держави. На прикладі зарубіжного досвіду, де екологічне оподаткування набуває все більшої актуальності та вагомості, розглянемо його фіскальне значення у деяких європейських країнах та Україні (рис. 1).

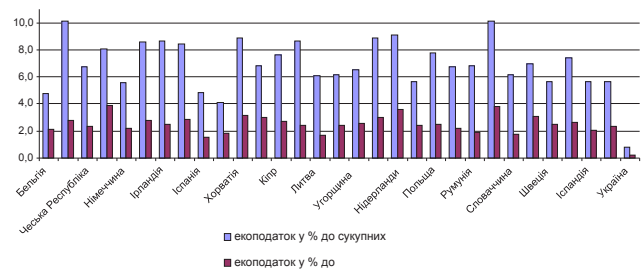

Рис. 1. Показники фіскального значення екологічних податків у європейських країнах та Україні у 2012 р.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Розрахунок середнього показника частки обсягів екологічного податку в обсязі сукупних податків за період 2000–2012 рр. показав, що середній показник знаходиться в межах від 1,9% до 4,5%. Максимальне його значення спостерігається у наступних країнах: Данія (4,5%), Хорватія (3,7%), Кіпр (3,2%), Мальта (3,3%), Нідерланди (3,7%), Словенія (3,3%). Мінімальний середній показник демонструють Іспанія та Франція (1,9%), Словаччина (2,1%). В Україні даний показник відповідає рівню 0,78%.

Межі середнього показника обсягів екологічного податку у відсотках до ВВП країн за період 2000–2012 рр. складають від 4,4% до 10,4%. Максимальні показники відзначені у таких країнах: Болгарія

(9,7%), Данія (9,2%), Ірландія (8,4%), Хорватія (10,1%), Кіпр (9,3%), Мальта (10,4%), Нідерланди (9,7%), Португалія (8,6%), Словенія (8,7%). Мінімальний рівень спостерігається у Бельгії (5,2%), Іспанії (5,5%), Франції (4,4%), Австрії (5,9%), Швеції (5,8%). Для України даний показник становить на рівні 0,2%. Отже, в Україні екологічний податок не набрав ще повноцінних обертів, проте має фінансовий потенціал до зростання його значення для екологізації національної економіки.

В Україні інноваційний екологічний податок став логічним продовженням свого попередника – збору за забруднення навколишнього природного середовища та формує свій фінансовий потенціал за рахунок таких складових, як: надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини; екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк; надходження від здійснення торгівлі на митній території України паливом власного виробництва та/або виробленим з давальницької сировини податковими агентами; надходження від ввезення палива на митну територію України податковими агентами [2].

З 01.01.2011–2012 рр., згідно з п. 51 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (далі за текстом БК України), екологічний податок зараховується до спеціального фонду державного та місцевого бюджетів у наступних частинах [6]: до спеціального фонду державного бюджету надходило всього 30%, а до місцевого – 70% (п. 10, ч. 2, ст. 69 БК України).

З 01.01.2014 р. ситуація кардинально змінюється наступним чином: до спеціального фонду державного бюджету – 65%, з них 50% – із спрямуванням на фінансове забезпечення виключно цільових про-

ектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; до спеціального фонду місцевого бюджету – 35% (ч. 2, п. 5-1 Прикінцеві та перехідні положення БК України). Отже, за останні три роки державна влада поступово перебирає у своє розпорядження вдвічі більшу частку обсягу надходжень від екологічного податку, що породжує низку фінансових складнощів щодо завдань екологізації окремих регіонів, які за темпами наближення техногенної катастрофи суттєво різняться.

У контексті вищезазначеного доцільно дослідити динаміку показників структури зарахування екологічного податку до місцевого та державного бюджетів (табл. 1).

За даними таблиці 1, спостерігається суттєве зростання у 2013 р. за усіма структурними елементами екологічного податку в Україні, показник якого зріс на 87% за рахунок обсягів надходжень за забруднення навколишнього природного середовища, темпи росту яких перевищують показник у 2,5 рази. Всього на 6% зріс показник надходжень від екологічного податку за утворення радіоактивних відходів. Суттєво зростає показник обсягів надходжень від ввезення палива на митну територію України податковими агентами, темп росту якого склав у 2013 р. 470%. Надходження від здійснення торгівлі на митній території України паливом власного виробництва та/або виробленим з давальницької сировини податковими агентами також демонструють зростання на 79%. Тобто усі зміни податкового законодавства безпосередньо вплинули на обсяги податкових надходжень від екологічного податку, що, безумовно, є позитивним, проте постає питання щодо достатності таких обсягів поточним завданням екологізації національної економіки.

Загальну структуру екологічного податку за рівнями бюджету України у 2012–2013 рр. представимо наочно (рис. 2). Отже, спостерігаємо суттєву зміну структурних показників у спеціальному фонді державного бюджету від знаходження складових екологічного податку у 2013 р. Так, майже на 12% зріс показник частки надходжень від викидів забрудню-

Таблиця 1

Показники надходження екологічного податку за рівнями бюджету України, млн грн

Найменування показника	Спец. фонд держ. бюджету		Спец. фонд місц. бюджету	
	2012 р.		2013 р.	
	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн
Екологічний податок, у т.ч.:	1 263, 566	1 552, 442	2 364, 926	1 534, 560
надходження від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення	382, 901	893,436	990, 927	878, 747
надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	21, 639	50, 493	53, 963	47, 854
надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	179, 511	418, 859	386, 724	342, 944
екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк	598, 233	0	634, 465	0
надходження від здійснення торгівлі на митній території України паливом власного виробництва та/або виробленим з давальницької сировини податковими агентами	29, 059	67,804	52, 104	46, 205
надходження від ввезення палива на митну територію України податковими агентами	52, 220	121,848	246,740	218, 807

Джерело: побудовано автором за даними [3]

ючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення; на 0,5% зріс показник частки надходжень від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; на 2% зріс показник частки надходжень від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини; на 6% зріс показник частки надходжень від ввезення палива на митну територію України податковими агентами. Проте показник частки екологічного податку, який справляється за утворення радіоактивних відходів, зменшився на 21%. Також несуттєво зменшився показник частки надходжень від здійснення торгівлі на митній тери-

торії України паливом власного виробництва та/або виробленим із давальницької сировини податковими агентами.

Щодо спеціального фонду місцевого бюджету, то зростання демонструє тільки показник частки надходжень від ввезення палива на митну територію України податковими агентами, яке становило у 2013 р. майже 7%. На 4% скоротився показник частки надходжень від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини; зменшилася частка показника надходжень від здійснення торгівлі на митній території України паливом власного виробництва та/або виробленим з

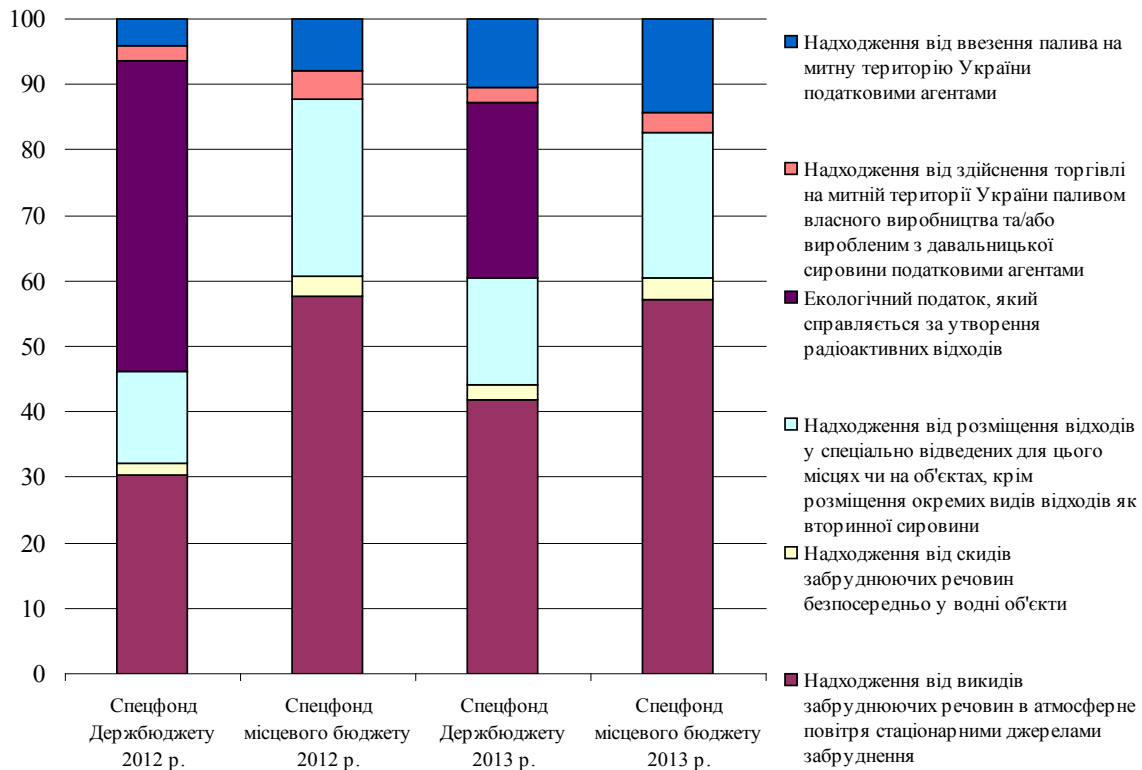

Рис. 2. Динаміка показників структури екологічного податку за рівнями бюджету України у 2012–2013 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Таблиця 2

Динаміка показників нарахованих та фактично отриманих за складовими екологічного податку, млн грн*

Найменування показника	2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	пред'явлено до сплати	фактично сплачено	пред'явлено до сплати	фактично сплачено	пред'явлено до сплати	фактично сплачено
Викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин, у тому числі:	1438,05	1310,9	1386,8	1317	2159,7	1908,7
стаціонарними джерелами забруднення;	1256,4	1138,3	1272	1210,9	2046	1796,6
пересувними джерелами забруднення.	181,7	172,5	114,8	106,1	113,7	112,1
Скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	60,34	59,2	74,3	73,2	117,1	99,2
Розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	491,65	455,3	567,5	541	773,8	701,8
Екологічний податок – всього	1990,0	1825,4	2028,6	1931,2	3050,6	2709,7
Штрафні санкції за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	132,78	18,45	19,3	19,8	44,4	8,4

Джерело: побудовано автором за даними [5]

давальницької сировини податковими агентами на 1,3%. Інші складові екологічного податку у структурі місцевого бюджету не змінилися.

Також доречно зауважити, що витрати державного бюджету на охорону навколишнього природного середовища у 2013 р. зросли відповідно до попереднього року на 11% і становили 4595,02 млн грн, проте як витрати місцевого бюджету на охорону навколишнього природного середовища скоротилися за той самий період на 14% і становили 999,17 млн грн. Тобто у підсумку зазначимо, що збільшення частки відрахувань екологічного податку до державного бюджету зменшує його фінансове значення для окремих територій держави, що значно стримує та ускладнює фінансування процесів екологізації соціально-економічної систем регіонів за рахунок «забруднювачів», адже вони максимально шкодять відповідній території.

Важливим для отримання загальної оцінки є дослідження показників пред'явлених до сплати та фактично виконаних обсягів за складовими екологічного податку в Україні за 2011–2013 рр. Так, за даними Державного служби статистики України, динаміка показників нарахованих та фактично отриманих екологічних платежів наступна (див. табл. 2). За даними таблиці 1, спостерігається суттєва фактична несплата нарахованого екологічного податку у 2013 р., що в середньому за досліджуваними показники складає біля 90% від нарахованого, що нижче за такий самий показник у 2012 р. на 7%. Така ситуація пояснюється змінами податкового законодавства та складністю адміністрування екологічного податку.

Загалом, тенденція до зростання простежується за всіма складовими екологічного податку. Зокрема, найбільше зростання демонструє показник сплати за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти (темپ росту показника за 2011–2013 рр. склав 167%). Зростають обсяги сплати за розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини (темп росту показника за 2011–2013 рр. склав 154%). Також зростає рівень сплати за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин (темп росту за досліджуваний період склав 145%) в основному за рахунок стаціонарних джерел забруднення (темп росту за 2011–2013 рр. склав 157%). Проте суттєво скорочується показник обсягів сплати за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення (темп росту за 2011–2013 рр. склав 64%), рівень якого є результатом низької ефективності податкового контролю в даній сфері, що підтверджують показники низького рівня фактичної сплати штрафних санкцій за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. У 2011 р. частка сплачених штрафних санкцій склала 13%, у 2013 р. – 18%.

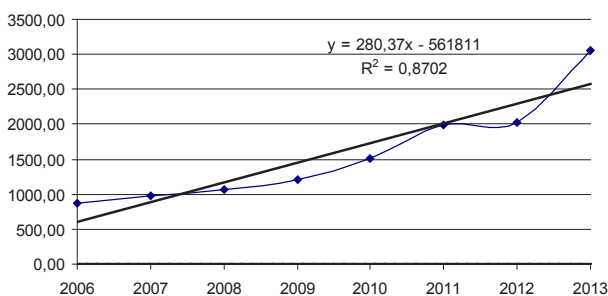

Рис. 3. Динаміка показників пред'явленого до сплати екологічного податку, млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Загальний показник екологічних платежів демонструє стійку тенденцію до зростання (див. рис. 3).

Зокрема, показник обсягу екологічних платежів має лінійну тенденцію до зростання та за період з 2006 р. по 2013 р. зріс у 3,5 рази. Якщо розглядати тенденцію після прийняття ПК України, то темп росту показника обсягів екологічних платежів у 2013 р. по відношенню до 2011 р. склав 153%, що є позитивним результатом з огляду на стрімку позицію влади підвищити фінансову значущість екологічного податку в Україні. Стандартне відхилення за показниками обсягів надходжень екологічного податку складає 736,21 млн грн, а коефіцієнт варіації дорівнює 46%, що підкреслює значну мінливість в обсягах надходжень.

Розглянемо показники динаміки структури екологічного податку за останні три роки (див. табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка показників структури екологічного податку*

Найменування показника	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, %	62,36	62,70	66,30
Викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення, %	9,45	5,49	4,14
Скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, %	3,24	3,79	3,66
Розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини, %	24,94	28,01	25,90
Всього, екологічний податок, %	100	100	100

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Дані табл. 3 підкреслюють вагому складову платежів за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, що складає від 62% до 66% від загального обсягу екологічного податку. На другому місці за вагомістю в обсязі екологічного податку знаходяться платежі за розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів вторинної сировини, частка яких коливається за досліджуваний період з 24% до 28%.

Незначний показник у загальному обсязі екологічного податку є у плати за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, питома вага яких знаходиться на рівні 3-4%. Суттєво знижується показник частки платежів за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення, рівень якого зменшився з 9% до 4% за 2001–2013 рр.

За останні три роки лідерами по сплаті екологічних платежів стали такі регіони [3]: у 2011 р. – Донецький, Запорізький, Львівський, Дніпропетровський, що склало разом 60% від загальної суми сплачених екологічних платежів в Україні; у 2012 р. – Донецький, Запорізький, м. Київ, що склало разом 55% від загальної суми сплачених екологічних платежів в Україні; у 2013 р. – Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Львівський, Полтавський, м. Київ, що склало разом 90% від загальної суми сплачених екологічних платежів в Україні. Тобто екологічне податкове навантаження в основному ля-

гло на регіони промислового та економічного значення, що відповідає принципу «забруднювач платить».

Висновки з основного матеріалу дослідження. Сучасний стан екологічного оподаткування в Україні потребує негайного його підпорядкування та адаптації до дійсних фінансових потреб сфери охорони навколишнього природного середовища. Оцінювання фіскального значення екологічного податку продемонструвало його незначущість в контексті масштабу екологічних проблем незважаючи на зростання показників надходжень від його структурних елементів. Вважаємо недостатнім оцінювати його фіскальне значення, як податку, адже фінансування процесів екологізації суспільно-економічних процесів в Україні повинно підпорядковуватися принципу достатності, цільового спрямування та відповідності, що більше відповідає сутності поняття фінансового інструменту. Поточна екологічна ситуація підтверджує недостатній рівень фінансового забезпечення як процесів подолання шкоди довкіллю, так і її попередження. Несуттєве фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері охорони навколишнього природного середовища суттєво перешкоджають розвитку відповідних інноваційних технологій. Саме тому екологічний податок як інноваційна податкова технологія повинен стати діючим фінансовим інструментом забезпечення стійкості екологічного розвитку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Taxation trends in the European Union / Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2014. – С. 308.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: показники виконання державного бюджету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643.
4. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm.
5. Аналітична доповідь «Довкілля України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm.
6. Бюджетний кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. 572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
7. Заніздра М.Ю. Стимулюючий потенціал екологічних податків : матеріали науково-практичного круглого столу «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні» (21 березня 2014 р.) / за заг. ред. Огаренко В.М. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – С. 138-142.
8. Покатаєва О.В. До питань удосконалення порядку справляння екологічного податку в Україні : монографія «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні» / за заг. ред. д.е.н., проф. О.В. Покатаєвої, к.е.н. Кучерової Г.Ю. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – С. 120-137.